

ประสบการณ์การวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ในประเทศไทย

รักษิณดา วัฒนาลัย¹, กมลวรรณ ตันติพิวัฒนสกุล¹, สุญาณี พงษ์ธนาภิกร², จุลญา บุตรธนู³, สุวรรณรัตน์ ตาลเจริญ³,
ฉัตรฉญา นิตภักดิ์³, ชินวัจน์ แสงอังคณา^{1*}

¹คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม กรุงเทพมหานคร 10160

²ภาควิชาอาหารและเภสัชเคมี คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

³นักศึกษา สาขาการบริหารทางเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม กรุงเทพมหานคร 10160

*ติดต่อผู้พิมพ์: ชินวัจน์ แสงอังคณา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร 10160

โทรศัพท์ 028686000 อีเมล: shinnawat@siam.edu

บทคัดย่อ

ประสบการณ์การวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ในประเทศไทย

รักษิณดา วัฒนาลัย¹, กมลวรรณ ตันติพิวัฒนสกุล¹, สุญาณี พงษ์ธนาภิกร², จุลญา บุตรธนู³, สุวรรณรัตน์ ตาลเจริญ³, ฉัตรฉญา นิตภักดิ์³,
ชินวัจน์ แสงอังคณา^{1*}

ว. เภสัชศาสตร์อีสาน 2567; 20(1) : 28-36

รับบทความ: 27 พฤษภาคม 2566

แก้ไขบทความ: 28 มกราคม 2567

ตอบรับ: 13 กุมภาพันธ์ 2567

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ประเทศไทย และประเมินความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเภสัชกรรมของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ประเทศไทย วิธีการศึกษา: การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบตัดขวาง ผู้วิจัยเก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2565 ถึง 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ด้วยแบบสำรวจผ่านระบบออนไลน์โดยประชาสัมพันธ์การเข้าร่วมโครงการวิจัยโดยสมัครใจผ่านสโมสรมหานิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ ประเทศไทย ประชากรในการศึกษา คือ นิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ระดับปริญญาตรีทุกชั้นปีในประเทศไทย เครื่องมือที่ใช้คือแบบสำรวจ ประกอบไปด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ชั้นปี ประสบการณ์การวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพและจริยธรรมส่วนบุคคล จำนวน 20 ข้อ ความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพ จำนวน 10 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ ผลการศึกษา: ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างจำนวน 544 คน จาก 19 สถาบัน กลุ่มตัวอย่างจากชั้นปีที่ 2 เข้าร่วมการศึกษามากที่สุดคือ 147 คน (ร้อยละ 27.00) ผลการศึกษาพบว่าการวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพของกลุ่มตัวอย่างจากมากไปน้อยดังนี้ การวิจัยเครื่องสำอาง การวิจัยผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร และการวิจัยผลิตภัณฑ์ยา (ร้อยละ 17.65, ร้อยละ 16.54 และร้อยละ 4.23 ตามลำดับ) คะแนนเฉลี่ยด้านความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเภสัชกรรมเกี่ยวกับการวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพพบว่าชั้นปีที่ 6 มีคะแนนสูงสุดคือ 8.40 ± 1.29 (ค่าเฉลี่ย $\pm$ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, คะแนนเต็ม 10 คะแนน) และพบแนวโน้มกลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้เพิ่มมากขึ้นตามชั้นปีการศึกษา คะแนนความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพและประสบการณ์การวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($R=0.566$, $p<0.001$) สรุปผลการศึกษา: นักศึกษาเภสัชศาสตร์ส่วนใหญ่มีความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ แต่ในชั้นปีต้นมีความรู้เฉลี่ยอยู่เพียงระดับปานกลาง รวมทั้งเคยมีประสบการณ์การวิจัย หรือเห็นนิสิต/นักศึกษาริวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพ ดังนั้นควรพัฒนาความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพให้แก่นักศึกษาเภสัชศาสตร์ตั้งแต่ชั้นปีต้น

คำสำคัญ: การวิจัยผลิตภัณฑ์สุขภาพ, ความรู้ด้านกฎหมายผลิตภัณฑ์สุขภาพ, นักศึกษาเภสัชศาสตร์

Experience of Health Product Reviews in Pharmacy Students in Thailand

Ruxjinda Wattanalai¹, Kamolwan Tantipiwattanasakul¹, Suyanee Pongthananikorn², Chunlaya Butrthanu³,
Suwannarut Tanjaroen³, Chatchada Nitipakdi³, Shinnawat Saengungsumalee^{1*}

¹Faculty of Pharmacy, Siam University, Bangkok, Thailand 10160

²Department of Food and Pharmaceutical Chemistry, Faculty of Pharmaceutical Sciences, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand 10330

³Bachelor's degree students at Faculty of Pharmacy, Siam University, Bangkok, Thailand, 10160

*Corresponding Authors, Shinnawat Saengungsumalee, Lecturer, Faculty of Pharmacy, Siam University, Bangkok, 10160 Thailand.

Tel. 028686000 E-mail: shinnawat@siam.edu

Abstract

Experience of Health Product Reviews in Pharmacy Students in Thailand

Ruxjinda Wattanalai¹, Kamolwan Tantipiwattanasakul¹, Suyanee Pongthananikorn², Chunlaya Butrthanu³, Suwannarut Tanjaroen³,
Chatchada Nitipakdi³, Shinnawat Saengungsumalee^{1*}

IJPS, 2024; 20(1) : 28-36

Received: 27 May 2023

Revised: 28 January 2024

Accepted: 13 February 2024

The Studies has objectives is to study the situation of health product reviews among pharmacy students in Thailand and their knowledge of pharmacy professional laws and ethics. **Method:** This study is a cross-sectional survey research. The researcher collected data from 20 December 2022 to 28 February 2023 using an online survey by publicizing voluntary participation in the research project through the Thailand Pharmacy Student Club. The study population was undergraduate pharmacy students of all years in Thailand. The instrument used was a questionnaire consisting of 3 parts: year of study, health product review experience, 20 items on personal ethics, 10 items on legal knowledge, and professional ethics. The data were analyzed by descriptive statistics and correlational analysis. **Results:** The study found that the sample consisted of 544 people from 19 institutions. The most second-year respondents, 147 people (27.00 %) participated in the study. The study found that health product reviews among the sample group from highest to lowest: cosmetics reviews, dietary supplement reviews, and drug reviews (17.65 %, 16.54 %, and 4.23 %, respectively). The average score in the pharmacy profession's knowledge of laws and ethics regarding health product reviews was in six years, with the highest score of 8.40 ± 1.29 (mean $\pm$ standard deviation, total score of 10 points). The trend was that the sample group had an increasing average knowledge score according to the academic year. Legal knowledge, ethics, and behavior scores were statistically significantly related ($R=0.566$, $p<0.001$). **Conclusion:** Most pharmacy students have knowledge of laws and ethics related to health product reviews, including had experience reviewing or saw students reviewing health products. Moreover, their understanding is only at a moderate level during their early years of study. Therefore, it is important to enhance the understanding of laws and ethics related to health product reviews among pharmacy students from the beginning of their studies.

Keywords: Health Product Reviews, Knowledge of Health Products Law, Pharmacy Students

บทนำ

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ยุคสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการเลือกซื้อสินค้าและบริการ โดยมีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตสูงถึง 77.8% เฉลี่ย 9.06 ชั่วโมงต่อวัน (Marketeer online, 2022) ทำให้สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) กลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการเข้าถึงสินค้าและบริการของลูกค้า ทำให้การซื้อขายออนไลน์มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง (Muangtum N., 2022) ซึ่งสาเหตุหลักของการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ในปัจจุบันเป็นเพราะความสะดวกสบายในการหาข้อมูลของสินค้าและร้านค้า ก่อนซื้อจะมีการเปรียบเทียบราคา รวมถึงการอ่านรีวิวของลูกค้าท่านอื่นเพื่อประกอบการตัดสินใจซื้อ ด้วยเหตุนี้เจ้าของผลิตภัณฑ์จึงนิยมการเข้าถึงผู้บริโภคด้วยการจ้างอินฟลูเอนเซอร์ (Influencer) ในการรีวิว (Review) สินค้า ในตลาดปัจจุบันมีการรีวิวสินค้าหลากหลายชนิดรวมไปถึงสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพต่างๆ เช่น เครื่องสำอาง เวชสำอาง ยาและเวชภัณฑ์ที่มีไซยา (Siriyongwattana N., 2020)

การให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์สุขภาพผ่านทางช่องทางออนไลน์ เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ทางการตลาดที่เข้าถึงผู้บริโภคได้ง่าย รวดเร็ว บริษัทจึงสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผลิตภัณฑ์สุขภาพเหล่านั้นโดยการจ้างเหล่า อินฟลูเอนเซอร์ (Influencer) ที่มีความเกี่ยวข้องกับสายงานวิทยาศาสตร์สุขภาพ (Tippayapornkul P., 2016) ไม่ว่าจะเป็น แพทย์ เภสัชกร พยาบาล หรือแม้กระทั่งนิสิต/นักศึกษา ในการให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการโฆษณา โดยการให้ข้อมูลที่มีผลประโยชน์ทางการค้าแอบแฝงอยู่ ทำให้การให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์สุขภาพนั้น อาจเป็นเพียงการจ้างเพื่อรีวิวสินค้า ส่งผลให้ผู้บริโภคไม่ได้รับข้อมูลจากการรีวิวที่แท้จริง ซึ่งการรีวิวผลิตภัณฑ์สุขภาพนี้อาจทำให้ผู้บริโภคเกิดความเสี่ยงในทางกฎหมายหรือจรรยาบรรณวิชาชีพจากการรีวิวสินค้านั้นๆ และยังส่งผลกระทบไปถึงหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาที่สังกัดได้จากการสืบค้นข้อมูลผ่านช่องทางออนไลน์ของแต่ละแพลตฟอร์ม (Platform) พบว่า นอกจากการให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการโฆษณาแล้ว ยังมีการให้ข้อมูลจากบุคลากรทางการแพทย์ที่มีจุดประสงค์เพื่อให้ความรู้โดยไม่มีผลประโยชน์ทางการค้าแอบแฝง แต่ยังคงเกิดความเสี่ยงทางด้านกฎหมายหรือจรรยาบรรณวิชาชีพโดยไม่มีเจตนา โดยเฉพาะนิสิต/นักศึกษาในสายงานวิทยาศาสตร์สุขภาพ เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่จะเกิดความเสี่ยงได้ง่าย เนื่องจากยังไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและยังขาดความรู้ในการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง

ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสถานการณ์การวิจัยผลิตภัณธ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ในประเทศไทย และความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเภสัชกรรมของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ในประเทศไทย

วิธีการศึกษา

รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบตัดขวาง (Cross-sectional survey study) โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2565 ถึง 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ด้วยวิธีการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผ่านสโมสรมินิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ ประเทศไทย โดยทำการประสานงานกับสหพันธ์นิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ ประเทศไทย ซึ่งนายกสโมสรมินิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ทั้ง 19 สถาบันนำแบบสำรวจไปกระจายยังนิสิต/นักศึกษาในสถาบันของตน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ศึกษาคือนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ระดับปริญญาตรีทุกชั้นปี จาก 19 สถาบัน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษามีการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างดังนี้

ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากผู้วิจัยไม่ทราบจำนวนประชากรที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงใช้การกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณตามวิธีของ W.G. Cochran (1953) โดยมีสูตรดังนี้

$$N = \frac{P(1-P)Z^2}{d^2}$$

โดย n = จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

P = สัดส่วนของประชากรที่ผู้วิจัยต้องการสุ่ม โดยมักกำหนดค่า $P = 0.5$ เนื่องจากค่า $P(1-P)$ จะมีค่ามากที่สุดเมื่อ สัดส่วนประชากร = 50% หรือ $P = 0.5$

Z = ความเชื่อมั่นที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าเท่ากับ 1.96 (ระดับความเชื่อมั่น 95%)

d = สัดส่วนของความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ = 0.05

เมื่อแทนค่าในสูตรจะได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 385 คน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างครอบคลุมประชากรทั้งหมดในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้สำรองจำนวนกลุ่มตัวอย่างไว้ 20% ดังนั้นจึงได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างประมาณ 460 คน

เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion criteria)

- นิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ในประเทศไทยระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1-6
- ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัยโดยการยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย

เกณฑ์การคัดออก (Exclusion criteria)

- ผู้ที่ตอบแบบสำรวจไม่ครบ

การพิทักษ์สิทธิตัวอย่าง

การศึกษานี้ได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ คณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยสยาม ให้ดำเนินการศึกษาเรื่องดังกล่าวได้ วันที่รับรอง 19 ธันวาคม พ.ศ. 2565 COA. NO. SIAMPY-IRB 2022/006

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นแบบสำรวจที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นใหม่จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วย 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบไปด้วย ชั้นปีของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ในประเทศไทย

ส่วนที่ 2 : ความรู้เกี่ยวกับด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ จำนวน 10 ข้อ กำหนดเกณฑ์การแบ่งช่วงคะแนนค่าเฉลี่ยดังนี้ 0 = ไม่มีความรู้ 1.00-5.00 = มีความรู้น้อย 5.01-7.99 = มีความรู้ปานกลาง และ 8.00-10.00 = มีความรู้ดีเยี่ยม

ส่วนที่ 3 : ประสิทธิภาพการรับรู้ผลิตภัณฑ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ในประเทศไทย จำนวน 20 ข้อ แบ่งเป็นประสิทธิภาพของนิสิต/นักศึกษา 13 ข้อ และจริยธรรมส่วนบุคคล 7 ข้อ กำหนดเกณฑ์การแบ่งช่วงคะแนนค่าเฉลี่ยของ

ประสิทธิภาพการรับรู้ผลิตภัณฑ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาด้วยตนเองและจริยธรรมส่วนบุคคลรวมทั้งสิ้น 14 คะแนน ดังนี้ 0.00 - 6.90 = พฤติกรรมไม่ดี 7.00 - 11.00 = พฤติกรรมดี และ 11.10 - 14.00 = พฤติกรรมดีเยี่ยม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยใช้ค่าตรงกันความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของเนื้อหา (Item-Objective Congruence : IOC) มีค่าเท่ากับ 0.933 และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของครอนบาคอัลฟา (Cronbach's Coefficient Alpha) มีค่าเท่ากับ 0.817

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ คะแนนเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้วยโปรแกรม Microsoft Excel 365 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้และประสิทธิภาพการรับรู้ผลิตภัณฑ์สุขภาพด้วยวิธีการทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) กำหนดค่าระดับนัยสำคัญ (Alpha level) ไว้ที่ 0.05

ผลการศึกษา

การศึกษานี้ใช้เวลา 70 วันในการเก็บข้อมูล มีกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วม 544 คน จากทั้งหมด 19 สถาบันการศึกษาเภสัชศาสตร์ แบ่งผลวิเคราะห์เป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ชั้นปีของผู้ตอบแบบสอบถามที่ตอบมากที่สุดคือ ชั้นปีที่ 2 จำนวน 147 คน (ร้อยละ 27.00) และตอบน้อยที่สุดคือ ชั้นปีที่ 4 จำนวน 62 คน (ร้อยละ 11.40) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนนิสิต/นักศึกษาที่ตอบแบบสำรวจและคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพแยกตามชั้นปี

ลำดับ	ชั้นปี	คะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	จำนวน (ร้อยละ)
1	ชั้นปีที่ 1	6.25 (2.53)	120 (22.10)
2	ชั้นปีที่ 2	6.89 (2.18)	147 (27.00)
3	ชั้นปีที่ 3	5.91 (2.82)	78 (14.30)
4	ชั้นปีที่ 4	7.58 (1.80)	62 (11.40)
5	ชั้นปีที่ 5	8.04 (1.26)	70 (12.90)
6	ชั้นปีที่ 6	8.40 (1.29)	67 (12.30)
7	รวมทุกชั้นปี	7.02 (2.32)	544 (100.00)

ส่วนที่ 2 ผลการสำรวจความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพพบว่านิสิต/นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพค่อนข้างดี คะแนนเฉลี่ย 7.02 ± 2.32 เมื่อแยกนิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์ออกเป็นชั้นปีพบว่าชั้นปีที่ 1 มีความรู้เกี่ยวกับด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพระดับปานกลาง (6.25 ± 2.53) ชั้นปีที่ 2 มีความรู้ระดับปานกลาง (6.89 ± 2.18) ชั้นปีที่ 3 มีความรู้ระดับปานกลาง (5.91 ± 2.82) ชั้นปีที่ 4 มีความรู้ระดับปานกลาง (7.58 ± 1.80) ชั้นปีที่ 5 มีความรู้ระดับมาก (8.04 ± 1.26) และชั้นปีที่ 6 มีความรู้ระดับมาก (8.40 ± 1.29) ดังตารางที่ 1 โดยข้อที่ผิดมากที่สุดคือนิสิต/นักศึกษา “สามารถรื้อฟื้นเครื่องสำอางได้” โดย “ไม่ต้องขออนุญาตสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.)” อย่างไรก็ตามจำนวนนิสิต/นักศึกษาที่ตอบผิดในแต่ละข้อยังมีเป็นจำนวนมากแม้จะไม่ถึงร้อยละ 50 ก็ตาม ผลสำรวจความรู้เกี่ยวกับด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพแยกตามรายชื่อ ดังตารางที่ 2

ส่วนที่ 3 ผลการสำรวจประสบการณ์การรื้อฟื้นวิถีชีวิตสุขภาพและจริยธรรมส่วนบุคคลพบว่านิสิต/นักศึกษาเคย รื้อฟื้นผลิตภัณฑ์ยาจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 4.23 เคยรื้อฟื้นผลิตภัณฑ์เสริมอาหารจำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 16.54 และเคยรื้อฟื้นเครื่องสำอางจำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 17.65

นิสิต/นักศึกษาเคย “รื้อฟื้นผลิตภัณฑ์เสริมอาหารหรือเครื่องสำอาง” โดย “กล่าวในเชิงรักษาป้องกันโรคได้” เช่น ลดความอ้วน รักษาสิว ฯลฯ จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 16.91 นิสิต/นักศึกษาเคย “รื้อฟื้นผลิตภัณฑ์สุขภาพ” โดยใช้คำว่า “ดีที่สุด” “ยอดเยี่ยมที่สุด” “หนึ่งเดียวเท่านั้น” “สุดยอด” “วิเศษ” “บริสุทธิ์” ฯลฯ จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 5.70 มีนิสิต/นักศึกษาเคย “ใส่เสื้อกาวน์นักศึกษา” เพื่อ “รื้อฟื้นผลิตภัณฑ์สุขภาพ” จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 2.39

นิสิต/นักศึกษาเคยเห็นนิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์รื้อฟื้นผลิตภัณฑ์ยา จำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 22.43 นิสิต/นักศึกษาเคยเห็นนิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์ รื้อฟื้นผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร จำนวน 213 คน คิดเป็นร้อยละ 39.15 และนิสิต/นักศึกษาเคยพบเห็นนิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์ รื้อฟื้นเครื่องสำอาง จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 42.83 ผลการศึกษาคือดังตารางที่ 3

ส่วนที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพและประสบการณ์การรื้อฟื้นผลิตภัณฑ์สุขภาพ ผลการศึกษาพบว่าคะแนนความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพ และประสบการณ์การรื้อฟื้นผลิตภัณฑ์สุขภาพสัมพันธ์กันระดับสูงในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($R=0.566, p<0.001$) กล่าวคือ หากมีความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพมากจะทำให้มีประสบการณ์การรื้อฟื้นผลิตภัณฑ์สุขภาพในทางที่ดี เช่น ไม่รื้อฟื้นผลิตภัณฑ์ยา หรือ อาหาร เป็นต้น

ตารางที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาแยกตามรายชื่อ

ลำดับ	คำถาม	ความถูกต้องของข้อความ	กลุ่มตัวอย่างเข้าใจถูกต้อง (n=544)	
			จำนวน	ร้อยละ
1	นิสิต/นักศึกษา “สามารถรื้อฟื้นผลิตภัณฑ์ยาได้” โดย “ไม่ต้องขออนุญาตสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.)”	ผิด	442	81.25
2	นิสิต/นักศึกษา “สามารถรื้อฟื้นผลิตภัณฑ์เสริมอาหารได้” โดย “ไม่ต้องขออนุญาตสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.)”	ผิด	373	68.57
3	นิสิต/นักศึกษา “สามารถรื้อฟื้นเครื่องสำอางได้” โดย “ไม่ต้องขออนุญาตสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.)”	ถูก	246	45.22

ตารางที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาแยกตามรายชื่อ (ต่อ)

ลำดับ	คำถาม	ความถูกต้อง ของข้อความ	กลุ่มตัวอย่างเข้าใจถูกต้อง (n=544)	
			จำนวน	ร้อยละ
4	นิสิต/นักศึกษา “สามารถรีวิวลผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร หรือเครื่องสำอาง” โดยกล่าวในเชิงรักษา ป้องกันโรคได้ เช่น “ลดความอ้วน รักษาสิว ป้องกันข้อเข่าเสื่อม ฯลฯ” โดยไม่ผิดกฎหมาย	ผิด	431	79.23
5	นิสิต/นักศึกษาสามารถรีวิวลผลิตภัณฑ์สุขภาพได้ โดยใช้คำว่า “ดีที่สุด” “ยอดเยี่ยมที่สุด” “หนึ่งเดียวเท่านั้น” “สุดยอด” “วิเศษ” “บริสุทธิ์” ฯลฯ โดย “ไม่ผิดกฎหมาย”	ผิด	476	87.50
6	นิสิต/นักศึกษาสามารถใส่เสื้อกาวน์นักศึกษาแล้วอ้างว่าเป็น “เภสัชกร” เพื่อ รีวิวลผลิตภัณฑ์สุขภาพได้ โดยไม่ผิดกฎหมาย	ผิด	483	88.79
7	หากนิสิต/นักศึกษาจบไปเป็นเภสัชกรนักศึกษาสามารถรีวิวลผลิตภัณฑ์สุขภาพโดยใส่เสื้อกาวน์แสดงตนว่าเป็นเภสัชกรได้	ผิด	406	74.63
8	นิสิต/นักศึกษาอ่านกฎหมายเฉพาะที่ควบคุมเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพแต่ละชนิด เช่น ยา ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร เครื่องสำอาง ผลิตภัณฑ์สมุนไพร ฯลฯ	ถูก	278	51.10
9	นิสิต/นักศึกษาเข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับ ข้อบังคับสภาเภสัชกรรมว่าด้วยจรรยาบรรณวิชาชีพเภสัชกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรีวิวลผลิตภัณฑ์สุขภาพ	ถูก	335	61.58
10	นิสิต/นักศึกษาเข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับ พระราชบัญญัติวิชาชีพเภสัชกรรม พ.ศ. 2537 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ตามมาตรา 33 ว่าด้วยผู้ประกอบวิชาชีพเภสัชกรรมต้องรักษาจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพเภสัชกรรมตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับสภาเภสัชกรรม	ถูก	350	64.34

ตารางที่ 3 ประสพการณ์การรีวิวลผลิตภัณฑ์สุขภาพและจริยธรรมส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	ประเด็นที่ศึกษา	มีประสพการณ์ หรือ เห็นด้วย (n=544)	
		จำนวน	ร้อยละ
1.	ประสพการณ์รีวิวลผลิตภัณฑ์ “ยา” ด้วยตนเอง	23	4.23
2.	การมีประสพการณ์เห็นเพื่อนนักศึกษา “รีวิวลผลิตภัณฑ์ยา”	122	22.43
3.	ประสพการณ์รีวิวลผลิตภัณฑ์ “เสริมอาหาร” ด้วยตนเอง	90	16.54
4.	มีประสพการณ์เห็นเพื่อนนักศึกษา “รีวิวลผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร”	213	39.15
5.	ประสพการณ์รีวิวลผลิตภัณฑ์ “เครื่องสำอาง” ด้วยตนเอง	96	17.65
6.	มีประสพการณ์เห็นเพื่อนนักศึกษา “รีวิวลเครื่องสำอาง”	233	42.83
7.	มีประสพการณ์รีวิวลผลิตภัณฑ์อาหารหรือเครื่องสำอางในเชิงรักษาป้องกันโรคด้วยตนเอง	92	16.91

ตารางที่ 3 ประสบการณ์การวิจัยผลิตภัณธ์สุขภาพและจริยธรรมส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง (ต่อ)

ลำดับ	ประเด็นที่ศึกษา	มีประสบการณ์ หรือ เห็นด้วย (n=544)	
		จำนวน	ร้อยละ
8.	มีประสบการณ์เห็นเพื่อนนักศึกษารีวิวผลิตภัณธ์เสริมอาหารหรือเครื่องสำอางในเชิงรักษาป้องกันโรค	164	30.15
9.	มีประสบการณ์รีวิรวินิจฉัยผลิตภัณธ์สุขภาพ โดยใช้คำว่า “ดีที่สุด” “ยอดเยี่ยมที่สุด” “หนึ่งเดียวเท่านั้น” “สุดยอด” “วิเศษ” “บริสุทธิ์” ฯลฯ ด้วยตนเอง	31	5.70
10.	มีประสบการณ์เห็นเพื่อนนักศึกษารีวิวผลิตภัณธ์สุขภาพ โดยใช้คำว่า “ดีที่สุด” “ยอดเยี่ยมที่สุด” “หนึ่งเดียวเท่านั้น” “สุดยอด” “วิเศษ” “บริสุทธิ์” ฯลฯ	64	11.76
11.	มีประสบการณ์ใส่เสื้อกาวน์นักศึกษาเพื่อรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพด้วยตนเอง	13	2.39
12.	มีประสบการณ์เห็นเพื่อนนักศึกษใส่เสื้อกาวน์นักศึกษาเพื่อทำการรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพ	57	10.50
13.	มีประสบการณ์ตรวจสอบการอนุญาตผลิตภัณธ์สุขภาพ ว่าเป็นผลิตภัณธ์เสริมอาหาร ยา เครื่องสำอาง วัตถุอันตราย หรือ เครื่องมือแพทย์ จากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุขด้วยตนเอง	290	53.31
14.	นิสิต/นักศึกษาสามารถรับคำตอบแทนหรือสินค้าจากการรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพได้	112	20.59
15.	นิสิต/นักศึกษาสามารถรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพได้โดยไม่ต้องใช้ผลิตภัณธ์นั้นก่อนการรีวิว	60	11.05
16.	นิสิต/นักศึกษาไม่จำเป็นต้องตรวจสอบการอนุญาตของผลิตภัณธ์สุขภาพก่อนการรีวิว	79	14.52
17.	นิสิต/นักศึกษาสามารถรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพตามสคริปต์ (Script) ที่เจ้าของผลิตภัณธ์ต้องการได้	89	16.36
18.	นิสิต/นักศึกษาสามารถรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพตามความเป็นจริงได้ เช่น การบอกประโยชน์ของสิ่งที่ เป็นยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษเพื่อการค้า เป็นต้น	336	61.76
19.	นิสิต/นักศึกษาสามารถขายผลิตภัณธ์สุขภาพได้ในนามนิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์	47	8.64
20.	นิสิต/นักศึกษาสามารถชักชวนเพื่อนนิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์ด้วยกันได้หากพบว่ามีกรรวิวจิตภัณธ์สุขภาพที่อาจอ้างสรรพคุณเกินความเป็นจริง	444	81.62

อภิปรายผล

ผู้วิจัยทำการสำรวจการรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพของ นิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์ผ่านสื่อออนไลน์ 4 แพลตฟอร์ม คือ เฟซบุ๊ก (Facebook) อินสตาแกรม (Instagram) ติกต็อก (Tiktok) และยูทูบ (Youtube) พบว่าในแต่ละแพลตฟอร์มมีการ รีวิวจิตภัณธ์เครื่องสำอางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.52 รองลงมา คือ ผลิตภัณธ์เสริมอาหาร ร้อยละ 22.36 ผลิตภัณธ์ ยา ร้อยละ 10.52 เครื่องมือแพทย์ ร้อยละ 3.94 และผลิตภัณธ์ สมุนไพร ร้อยละ 2.36 ตามลำดับ และจากข้อมูลข้างต้นพบว่า เหล่าอินฟลูเอนเซอร์ (Influencer) ที่ได้ทำการรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพส่วนหนึ่งเป็นนิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์ แสดงให้เห็นว่า เหล่าอินฟลูเอนเซอร์ มีอิทธิพลในการโน้มน้าวใจหรือการ ตัดสินใจในการเลือกซื้อผลิตภัณธ์สุขภาพเป็นอย่างมาก ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Matter (2019) ที่กล่าวว่าผู้ทรง

อิทธิพลทางความคิดหรืออินฟลูเอนเซอร์ คือผู้มีอิทธิพลบนสื่อ โซเชียล โดยเป็นผู้ที่ทำเนื้อหาเผยแพร่ตามแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น Blog, Instagram, Facebook, YouTube ผู้ติดตามส่วนใหญ่ มักเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ตั้งแต่เด็กไปจนถึงวัยทำงาน และมัก คล้อยตามเนื้อหาหรือสิ่งที่ อินฟลูเอนเซอร์ พูดโน้มน้าวใจได้ง่าย เพราะรู้สึกถึงความใกล้ชิดและจริงใจว่าสื่อโฆษณาของยี่ห้อ ต่าง ๆ

ประสบการณ์การรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพและจริยธรรม ส่วนบุคคลจากแบบสอบถาม พบว่านิสิต/นักศึกษาเคยรีวิวจิตภัณธ์เครื่องสำอางมากที่สุด และมีนิสิต/นักศึกษาเคยพบ เห็นนิสิต/นักศึกษาในมหาวิทยาลัยของตนรีวิวจิตภัณธ์เครื่องสำอางที่สุดสอดคล้องกับการสำรวจการรีวิวจิตภัณธ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาเกษตรศาสตร์ผ่านสื่อออนไลน์ของผู้วิจัย

ความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ จากผลคะแนนความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการรีวิวผลิตภัณฑ์สุขภาพของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ในประเทศไทยที่ร่วมตอบแบบสอบถามโดยแยกจำนวนผู้ตอบแบบสำรวจตามชั้นปีจะเห็นได้ว่านิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ส่วนใหญ่มีความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ แต่ยังพบว่าในระดับชั้นปีต้นมีความรู้เฉลี่ยอยู่เพียงระดับปานกลาง และมีแนวโน้มคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าระดับชั้นปีสูง ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนควรพัฒนาความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการรีวิวผลิตภัณฑ์สุขภาพให้แก่นิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ โดยเฉพาะนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ชั้นปีที่ 1-3 และยังพบว่าในทุกระดับชั้นปียังคงมีการพบเห็นการรีวิวอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ระพีพรรณ ฉลองสุขและคณะ (Chalongsuk R, *et al.*, 2012) ว่ากระบวนการสร้างเสริมด้านจรรยาบรรณในคณะเภสัชศาสตร์ยังไม่สามารถปลูกฝังจรรยาบรรณวิชาชีพให้กับนักศึกษาได้ตระหนักอย่างชัดเจนของวงการศึกษาของไทยในปัจจุบัน ดังนั้นจึงต้องเป็นหน้าที่ของ สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะคณะเภสัชศาสตร์ทุกสถาบันต้องให้ความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านนี้ ให้กับนักศึกษาเพื่อให้นักศึกษาได้ตระหนักและใช้ความคิดที่เรียนรู้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิไลวรรณ ผ่องแผ้วและคณะ (Pongpaew W, *et al.*, 2019) กล่าวว่า จากการศึกษาเพื่อประเมินความไวทางจริยธรรมวิชาชีพและ เพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความไวทางจริยธรรมวิชาชีพ ในนักศึกษาเภสัชศาสตร์ จากการสุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวก ใช้สถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษา พบว่า ความไวทางจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษา มีค่าคะแนน 4.52 ± 1.54 จากคะแนนเต็ม 8 คะแนน ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความไวทางจริยธรรมวิชาชีพ ได้แก่ เกรดเฉลี่ยสะสม ทัศนคติทางจริยธรรมทั่วไป และ สถานภาพการพักอาศัยอยู่กับครอบครัว สถาบันการศึกษาจึงควรส่งเสริมและพัฒนาด้านความไวทางจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษา เพื่อลดการกระทำผิดจริยธรรมวิชาชีพจากการไม่รู้หรือไม่เจตนา โดยเฉพาะในรายวิชาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมวิชาชีพ ควรมีเพิ่มจุดเน้นเกี่ยวกับความไวทางจริยธรรมวิชาชีพ และเน้นย้ำในประเด็นที่นักศึกษามักมองข้าม อีกทั้งควรเน้นเรื่องการบ่มเพาะทัศนคติที่ดีต่อจริยธรรมทั่วไปให้แก่นักศึกษา เพราะพบว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อ ความไวทางจริยธรรมวิชาชีพ

ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพและประสบการณ์การรีวิวผลิตภัณฑ์สุขภาพซึ่งความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพมากจะทำให้มีประสบการณ์การรีวิวผลิตภัณฑ์สุขภาพในทางที่ดี เนื่องจากเมื่อนิสิต/นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อกฎหมายและจรรยาบรรณมากขึ้นจะทำให้นิสิต/นักศึกษาไม่กล้าทำกระทำผิดที่เกี่ยวกับวิชาชีพเนื่องจากจะมีความเข้าใจในโทษที่เกิดจากการกระทำผิดทั้งข้อกฎหมายและจรรยาบรรณที่จะส่งผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัว มหาวิทยาลัย และสังคม

อย่างไรก็ตามความแตกต่างระหว่างชั้นปีมีผลจริยธรรมของนิสิต/นักศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของ Henning MA และคณะ (Henning MA, *et al.*, 2016) ที่แสดงถึงชั้นปีมีผลต่อจริยธรรมซึ่งจะเชื่อมโยงสภาพแวดล้อมของการเรียนการสอนในรายวิชาจะสร้างความเข้าใจในจริยธรรมมากยิ่งขึ้น ด้านการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนด้านเภสัชศาสตร์ ปัจจุบันการเรียนการสอนเน้นผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง เภสัชกรได้รับการคาดหวังให้รับมือกับความท้าทายอย่างมีประสิทธิภาพและเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วยนำไปสู่ความท้าทายด้านจริยธรรม (Fino LB, *et al.*, 2022) ดังนั้นการปรับปรุงหลักสูตรนั้นควรออกแบบหลักสูตรที่มีการสอดแทรกจรรยาบรรณวิชาชีพรวมถึงข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังการศึกษาของ Pooneh Salari และ Mohammad Abdollahi ที่ได้สรุปว่า หลักสูตรเภสัชศาสตร์ใหม่ที่ได้มีการปรับปรุง โดยการออกแบบเพื่อสอดแทรกจรรยาบรรณในวิชาชีพเภสัชกรรม เพื่อให้ นักศึกษามีความตระหนักในกฎระเบียบ ข้อบังคับ และข้อผิดพลาดในงานเภสัชกรรม ที่จะส่งผลกระทบต่อผู้ป่วย หรือมีการพัฒนาการเรียนการสอนแบบ Team-based learning (TBL) (Salari P and Abdollahi M., 2017) แนวทางนี้จะเป็ประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของนักศึกษาในการ บรรลุทักษะในการแก้ปัญหาและประยุกต์ใช้ความรู้ด้านจริยธรรม และกฎหมายมาเกี่ยวข้อง นิสิต/นักศึกษาจะได้เรียนรู้ทักษะการทำงานเป็นทีมและการเรียนรู้ด้วยตนเองที่จำเป็นในอนาคต (Hasan S, 2015)

สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยสำรวจการรีวิวผลิตภัณฑ์สุขภาพของนักศึกษาเภสัชศาสตร์ผ่านสื่อออนไลน์ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า นักศึกษาเภสัชศาสตร์จำนวนมากที่มีการรีวิวผลิตภัณฑ์สุขภาพ และพบว่านักศึกษาเภสัชศาสตร์ส่วนใหญ่มีจริยธรรมรวมไปถึง

ความรู้ด้านกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามระดับชั้นปี แต่ในชั้นปีต้นมีความรู้เฉลี่ยอยู่เพียงแค่ระดับปานกลาง ดังนั้นควรพัฒนาความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการรื้อฟื้นจิตสำนึกของนิสิต/นักศึกษาเภสัชศาสตร์ตั้งแต่ชั้นปีต้น ๆ

References

- Chalongsuk R, Amrumpai Y, Kapol N. Comparison of Pharmacy Student's and Other Students' Attitude towards Ethical Issues in Professional Practices : A Case of Community Pharmacist. *Thai Pharmaceutical and Health Science Journal*. 2012; 7(2): 78-83.
- Cochran, W.G. (1963). Sampling Technique. second edition. New York : John Wiley & Sons.
- Fino LB, Alsayed AR, Basheti IA, Saini B, Moles R, Chaar BB. Implementing and evaluating a course in professional ethics for an undergraduate pharmacy curriculum: A feasibility study. *Curr Pharm Teach Learn*. 2022; 14(1): 88-105.
- Hasan S. Teaching ethics to pharmacy students using a team-based learning approach. *Pharm Educ [internet]*. 2015 Jun. 11 [cited 2024 Feb. 8];11. Available from: <https://pharmacyeducation.fip.org/pharmacyeducation/article/view/313>
- Henning MA, Malpas P, Ram S, et al. Students' responses to scenarios depicting ethical dilemmas: a study of pharmacy and medical students in New Zealand. *J Med Ethics*. 2016; 42(7): 466-473. doi:10.1136/medethics-2015-103253
- Marketeer online. Thailand Internet User 2022. [Online] 2022 Feb 1 [cite Aug 17, 2022]. Available from: <https://marketeeronline.co/archives/250184>
- Matter, B. L. (2019). Lucid Talk poll on abortion. In. Maund, B. (2003). Perception (Central problems of philosophy): McGill-Queen's University Press.
- Muangtum, N. 13 Insight Ecommerce 2022 Online Trading Behavior Data from Digital Stat 2022. [Online] 2022 Feb 12 [cite Aug 17, 2022]. Available from: <https://www.everydaymarketing.co/trend-insight/insight-ecommerce-thai-2022-digital-stat-we-are-social/>
- Pongpaew W, Sununtiwat M, Sooksriwong C, Anuratpanich L. Ethical Sensitivity among Thai Pharmacy Students. *Veridian E-Journal Silpakorn University Humanities, Social Science and Arts*. 2019; 12(1): 1055-1069.
- Salari P, Abdollahi M. Ethics in Pharmacy Curriculum for Undergraduate Pharmacy Students: A Needs Assessment Study. *Arch Iran Med*. 2017;20(1):38-42.
- Siriyongwattana N. Factor Affecting Online Purchase Of Cosmetic And Skincare In Thailand [Independent Study Report]. Nakhon Pathom: College of Management Mahidol University. 2020.
- Tippayapornkul, P. Factors Effecting Customer Decision To Buy Cosmetic Online In Bangkok [Thesis]. Nakhon Pathom: Graduate School, Silpakorn University. 2016.